

Fauga o he Hihitemi Akoakoga Mālohi ma tagata Niuhila

Fonotaga i te ata fuafua (draft) a te Akoakoga ma te Fakaakoakoga ki nā Mea
Fakamuamua a te Mālō ma te Fuafuaga ki nā Akoakoga mō nā lunivehite

Ona ko kitātou ni tagata Niuhila, e lahi nā mea e mitamita ai kitātou i te tātou hihitemi akoakoga. I he kikilaga fakalauaitele, ko nā tino akoako o kitātou e lelei te tūlaga o kilātou fakatuhatuhā fuafua ki te tūlaga o te manuia o nā mea tau akoakoga i te vā o mālō, ma eiei nā tino akoako ma faiakoga e tutuha te lelei ma hō he mea i te lalolagi. Ko nā fakamatalaga mai te tātou te pepa Māoli i te vāega tau te akoakoga e hili atu te lelei i nā akoakoga faka-te-aganuku, ma na fai tonā hao tāua i te fakatāuagia o te gagana Māoli ma te aganuku Māoli.

Na kitātou lagona mai nā tino Niuhila e auala mai te Talanoaga Akoakoga | Kōrero Mātauranga, nā fonotaga faka-te-akoakoga, ma nā fakatahiga fakapitoa, ko te olamālōlō, faiga tutuha ma fakatauliagia e matuā tāua lahi mō nā tino akoako/ākonga ma o lātou kāiga ma whānau, kae ko te hihitemi akoakoga e ieitātou nei e hē vēnā ona tuku atu mō tagata tautokatahi.

Polokalame mo nā Akoakoga Gāluega ma te Talanoaga Akoakoga | Kōrero Mātauranga

Ko te Mālō tēnei kua kamata he polokalame kātoatoa o nā huiga hūiga i te loaloa o te hihitemi akoakoga, ka ke mafai ona fehoahoani ke fakalelei nāola mō tagata Niuhila uma. Mō te taimi muamua, ko kimātou e kikila ki ni māfaufauga fakatūlaga ke fakatonu ai te alāvaka mō te hihitemi akoakoga, mai nā vahega pepe, ki te vāega o nā ākoga a te mālō, ki nā akoakoga ma nā koleniga univehite.

I te kāmataga o te 2018, ko tino akoako/ākoga, mātua tino pule gāluega, iwi, nā komiuniti, tino akoako (educators) ma te Mālō, na kāmata talanoa pe niā nā manakoga o Niuhila mai te akoakoga nei ma i te lumanaki, ma pe vēhea ona fakatutupu te mea tēnei.

Kua uma te kāmata fai e kimātou nā hūiga ki te hihitemi o akoakoga i nā fuafuaga iēnei:

- » Ka Hikitia – ko te fuafuaga o te Akoakoga Māoli
- » Ko te Fuafuaga i te Fakatinoga o te Akoakoga a te Pahefika
- » Ko te Fuafuaga o te Kaufaigāluega o Akoakoga
- » Ko te Fuafuaga mō nā Akoakoga Fakavāomālō
- » Ko te Iloilogā o nā Ākoga mō Taeao
- » He taonga te tamaiti | Ko tamaiti takitahi ko he koloa – Fuafuaga kātoa mō ākoga kāmata
- » Ko te Fakaleleiga o Akoakoga Tapena mō Gāluega

Ko te Ata fakatuha mamao mo te Akoakoga:

Ko te Mālō kua malie ke fatufatu aka he fuafuaga mō he 30 tauhaga te mataloa ki nā akoakoga i Niuhila. Ko nā tino e taukikilagia (Guardians) te Talanoaga Akoakoga kua fai e kilātou te kikilaga mamao tēnei, fakavae ki nā fakamāoniga nae fakaputu i te Kōrero Mātauranga, ke fakatino ai nā mea e fofofu ki ei nā tino Niuhila ke kitea i te tātou hihitemi o akoakoga:

Whakamaua te pae tata kia tina – Taofi mau ki te mea e mafai e koe e kavea tēnā ma fakamāoniga o koe...

Ko kitātou ni tino e tupuga mai i nā tino faimalaga hukehuke, tino muamua ke maua ni mea fou ma tino fai aitia fou e fakaaogā o lātou poto ke faimalaga ai ki nā tafakilagi mamao. Ko te tātou akoakoga kā fakataulia, fakatutuha ma fehokotaki ke mafai ai kitāou ke āgai ki mua ma maua ai nā lakahaga ki mua mo tātou tagata ma o lātou faigāmalaga i te lumanaki ma nā mea e kilātou maua.

Whaia te pae tawhiti kia tata – Hākilikili ki tua atu i nā tafakilagi mamao ma fakatafapili mai!

Ko te kikilaga mamao i nā fakamoemoega o tagata Niuhila mō akoakoga – ke mafai ia tagata Niuhila tautokatahi ke akoako ma hili atu, ke fehoahoani kia lātou whānau ma nā komiuniti ke ola, ma ke fau he tamaokāiga e fanafanau ma olaola pea ma he hohaiete e matai ma poupouaki.

Ko niā nā Fakakupuga o nā Mea Fakamuamua a te Atunuku i te Akoakoga ma te Fakaakoakoga ma te Fuafuaga mō nā Akoakoga lunivehite ma Politeki?

Ko te Fakakupuga o nā Mea Fakamuamua a te Atunuku i te Akoakoga (NELP) ma te Fakaakoakoga ma te Fuafuaga mō nā Akoakoga lunivehite ma Politeki (TES) ko he kātoakaga tēnā o nā mea fakamuamua mō te fakatinoga i nā koga o nā akoakoga, mai nā vahega pepe ki nā akoakoga ma fakaakoakoga i nā iunivehiti ma nā koleniga. Ko te NELP ma te TES ko ni pepa fakamaoni iēnā tau te tūlāfono na fakamataga mai e Tūlāfono Pahia 1989, ma fakamanino mai ai nā fuafuaga ma nā fakamoemoega o te Mālō ki nā nofoaga mō akoakoga ke fakalelei te ola fiafia, faiga tutuha ma te fakataulia i te akoakoga.

Ko kilātou i nā tūlaga tau pulepulega i te ākoga kamata ma kilātou i nā vāega i nā akoakoga a te mālō e tatau ke amanakia te NELP ma fakamuamua. Ko te Komihi o nā Akoakoga lunivehiti ma Politeki e tatau ke kavatu ni hūiga ki te TES ma te Pūlega o nā Tuhipāhi /Fakailoga o Niuhila (NZQA) e tatau ke amanakia e ia. Ko te Fakalāpotopotoga o nā Akoakoga lunivehiti ma Politeki e tatau ke fakaali mai pe vēhea ona fai hao ki te mauagia o nā mea e fakamuamua e vēia ona fakatū mai e te TES i loto ia lātou fufuafuaga inivehimeni (investment plans).

Ko te ata fuafua a te NELP ma te TES e auala mai i nā fekau mai te Talanoaga Akoakoga | Kōrero Mātauranga, ma nā mafutaga fakatahi fuafuagia ma tamaiti ma tupulaga talavou ma tino fai hea (stakeholders) i nā akoakoga iunivehete ma Politeki.

Fakaopoopo atu ai ki nā mafutaga fakatahi, ko te ata fuafuagia NELP ma te TES kua uma te fakailoa i nā fakamaoniga ma pe vēhea te tūlaga e iei te hihitemi akoakoga ma nā mea e fai e kilātou e taukikilagia ma nā tino akoako kā maua ai te kekhekehega lahi mō tino akoako/ākoga ma o lātou kāiga ma nā whānau.

Ko nā kautū mō te akoakoga

I te kāmataga o te 2018 ko te Mālō na tuku mai e ia ana kautū mō te polokalame gāluega tau akoakoga – ko iēnei mea nae toe fakafou ke fakataulia ai nā mea na taku mai e tagata Niuhila a tāua kia te kilātou.

Ko nā kautū mō te akoakoga na fakatū mai e te tūlaga e uiga ki te NELP ma te TES, ma fakaali mai nā mea kā kikila ki ei te Mālō ke fakalelei ai nā ikuga o te ola fiafia i te hihitemi akoakoga.

Ko te Kautū Muamua: Ko nā Tino akoako i te lototonugalēmū – ko nā tino akoako ma o lātou kāiga ei te lototonugalēmū o te akoakoga

- » Ko te ola fiafia e fifili fakatahi ma e fakamuamua i te akoakoga.
- » Ko nā tino akoako/ākonga tautokatahi ma ō lātou kāiga ma whānau e tatau ke haoloto mai mā nā itūkaigā faiga fakahauā, fakalanu ma te fakamālohi.
- » Ko te leo o nā tino akoako/ākonga, whānau, kāiga ma nā komiuniti e tatau ke hakili ma fakalogo ki ei.

Kautū Lua: Kavekehe nā pā puipui – ko nā āvanoa ma nā fakaikuga lelei mō nā akoakoga e tafapili mai ki te tino akoako takitahi

- » Ko te Akoakoga e tatau ke fakaāvanoa ki, ma maua mō, tagata uma. Ko nā pā puipui e tāofia ai nā tino akoako/ākonga mai te auai i nā akoakoga, e i loto ai nā tūlaga tau tupe ma nā pā puipui faka-te-tino, e tatau ke fakataigole, ka ke mafai ai nā tino akoako uma/ākonga ke maua nā āvanoa tutuha ma nā fakaikuga.

Kautū Tolu: Ko nā fakaakoakoga ma nā takitakiga lelei – ko nā fakaakoakoga ma nā takitakiga lelei e maua ai te kehekehega mo nā tino akoako ma o lātou whānau

- » E manakomia e kitātou ni faiākoga/kaiako e lahi te hikili ma fakafafia ke maua e kilātou na fakatinoga e maua ai te kehekehega pito hili te lelei mō nā tino akoako/ākonga.
- » Ko nā takitakiga lelei e tatau ke atiake i nā tūlaga uma o te hihitemi ke takitaki ai nā hūiga lelei, ma fakalelei ai te tūlaga lelei o te akoakoga i nā aho takitahi.

Kautū Fā: Ko nā akoakoga mō te lumanaki ma nā gāluega – ko nā akoakoga e tāua ki nā olaga o tagata Niuhila i nā aho nei ma i ō lātou olaga

- » Ko nā tino akoako/ākonga e manakomia ni āvanoa i te akoakoga ke mafai ai kilātou ke fakafetaui nā fehuiai kī o nā āvanoa ma nā lukitau o te lumanaki o nā gāluega. Ko te tūlaga o te tagatānuku, alataki ki nā gāluega, ma te olaga fakaakoakoga ko ni vāega tāua o te mea tēnei.
- » Mo tagata akoako Māoli, ko tonu uiga ke maua nā hikili ke auai i te ao Māoli, hohaieti Niuhila ma te tūlaga i te lalolagi.

Kautū Lima: Tūlaga faitaulia i te lalolagi ki nā akoakoga fakamua – ko nā akoakoga i Niuhila e talitonugia ma e tūmau

- » Ko te hihitemi akoakoga e tatau ke maualuga te talitonugia, mafai ke fehuiai ma fakafetaui ki ni hūiga ma e mafai ke tali atu ki nā mankoga o nā tino akoako/ākonga uma ma te tātou lalolagi fehuiai. Ko nā akoakoga ma nā hukehukega o Niuhila e tatau ke amanakia i te vā o mālō, ma lagolago te faipaaga lagolago ki Māoli-Kalauna.
- » Ko te hihtemi akoakoga e manakomia foki ke atagia mai i tino ranagatiratanaga – te mafai mō Māoli ke maua tō lātou lava faitalia e uiga ki nā mea tau akoakoga ma ke fakamāloha ke hakili ni fofō e takitaki e Māoli.

Ko te Fakakupuga o nā Mea e fakamuamua i te Akoakoga ma te Fakaakoakoga a te Atunuku

Ko te NELP e fakamanino mai nā mea e fakamuamua e te mālō mō nā akoakoga mai nā akoakoga kāmata ma nā vāega o nā akoakoga a te mālō. Ko nā mea fakamuamua a te NELP kā fehoahoani kia te kilātou e pūlea nā ākoga, kura, ma na kaukaunaga mō nā akoakoga kāmata ma ngā kohanga reo, e taki to lātou kikila ki nā gāluega mai tēia aho ki tēia aho ki nā mea tāua e maua ai he lelei mō nā tino akoako/ākonga.

Ko kilātou i nā tūlaga tau pulepulega mō nā nofoaga tau fakaakoakoga, e aofia ai nā komiti fakatonu ma nā tino e fai laihene mō nā fakauluuluga o nā ākoga kamata, e taukikila e kilātou ma e nafa ma te fakatinoga o te NELP.

Fakamolemole mātau: ko nā mea fakamuamua e vēia ona fuafuagia e hē fakaholo atu mai te mea pito tāua.

Ko te Fakakupuga o nā Meafakamuamua mo nā Akoakoga ma nā Fakaakoakoga a te Atunuku – ko nā meafakamuamua fuafuagia:

Ke maua nā kautū takitahi mō nā akoakoga, kaukaunaga mo ākoga kāmata ma nā ākoga e tatau ke:

Ko te Kautū Muamua: Ko nā Tino akoako i te lototonugalēmū – ko nā tino akoako ma o lātou kāiga ei te lototonugalēmū o te akoakoga

1 Fakamautinoa ko nā tino akoako tautokatahi/ākonga e maua te lagona haogalēmū, e fakatāua ma fakataulia e tuha lava pe ko ai kilātou, fakatahi ma o lātou fakahinomaga, gagana ma te aganuku, ma o lātou manakoga tau ki te akoakoga.

2 Fakataulia nā kāiga ma whānau ko ni hoa e i te lototonuga o te akoakoga ma nā mea e maua mai i te tauhinioga o nā tino akoako tautotahi/ākonga.

Kautū Lua: Kavekehe nā pā puipui – ko nā āvanoa ma nā fakaikuga lelei mō nā akoakoga e tafapili mai ki te tino akoako takitahi

3 E māualuga nā fakamoemoega mo nā tino akoako tauokatahi/ākonga ma kavekehe ai nā gāoioiga e tāofia ai te āvanoa ki te kalikalamu.

4 Lagolago nā hūiga manuia ki loto i nā fehuakiga mai nā nofoaga o akoakoga.

5 Fakamautinoa ko nā tūlaga tau tupe ma iētahi pāpuipui mō nā tino akoako/ākonga e hē taofia ai nā āvanoa tutuha ki nā fakaakoakoga, akoakoga ma nā āvanoa ke auai ai ki te olaga o nā kaukaunaga mo nā ākoga kamata pe ko nā ākoga.

Kautū Tolu: Ko nā fakaakoakoga ma nā takitakiga lelei – ko nā fakaakoakoga ma nā takitakiga lelei e maua ai te kehekehega mo nā tino akoako ma o lātou whānau

6 Fakaolaola to lātou kaufaigāluega ke fakamālohi ai nā fakaakoakoga ma nā takitakiga ma ke fai hao ai ki he gāluega fakapolōfeha (profession) i te loaloa o te hihitemu.

7 Tukufakatahi te reo Māori ma te tikanga Māori i nā aho takitahi i te olaga o te nofoaga o te akoakoga.

Kautū Fā: Ko nā akoakoga mō te lumanaki ma nā gāluega – ko nā akoakoga e tāua ki nā olaga o tagata Niuhila i nā aho nei ma i ō lātou olaga

8 Fakamautiona e ofo atu e kilātou nā fakaakoakoga e hauni ai nā tino akoako/ākonga fakatahi ai ma te malamalamaga o te fakahinomaga o te aganuku o Niuhila ma te tātou talafakaholopito.

Kautū Lima: Tūlaga faitaulia i te lalolagi ki nā akoakoga fakamua – ko nā akoakoga i Niuhila e talitonugia ma e tūmau

9 Atiake ni māfutaga fakatahi ma o lātou iwi ma nā hapu ma nā komiuniti ke tahi ai o lātou fakamoemoega ma nā fuafuaga mō te auala e fakatū āgai ki ei.

Ko te Fuafuaga mō nā Akoakoga Iunivehite ma nā Politeki:

Ko te TES e fakatūlaga e ia nā fuafuaga mamao a te Mālō mo te mea e āgai ki ei ma nā mea e fakamuamua mo te hihitemi o nā akoakoga i nā iunvehite ma nā politeki. Ko te Komihi o nā Akoakoga Iunivehite/Politeki e tatau ke tuku atu te āvanoa ki te TES ma te Pūlega o nā Tuhi Pāhi ma Fakailoga o Niuhila ke fakatino ana gāluega ma talitonu ki ei. Ko te Fakalāpotopotoga o nā Akoakoga Iunivehiti ma Politeki e tatau ke fakaali mai pe vēhea ona fai hao ki te mauagia o nā mea e fakamuamua e vēia ona fakatū mai e te TES i loto ia lātou fufuafuaga inivehimeni (investment plans).

Ko te 13 mea fakamuamua kua fuafuagia i te ata TES e fakatatau ke fakamautinoa te tutuha o te fakaikuga mō tino akoako, kae maihe mō Māoli ma te Pahefika ma kilātou eiei nā manakoga mō nā akoakoga lagolago, i te taimi nei e hē lelei te kikilaga e te akoakoga mō iunivehite & politeki. Ko nā mea e fakamuamua e hakili foki ke fakamautinoa ko te vēega e nafa mo te tūlaga o te fehuifiaki o nā gāluega ma ko tēia e mafai ai ke maua he gāluega takiala lelei ma ni āvanoa mō ni akoakoga mō te olaga.

Fakamolemole mātau: ko nā mea fakamuamua e vēia ona fuafuagia e hē fakaholo atu mai te mea pito tāua.

Ko te Fuafuaga mō Akoakoga Iuniveheti – ko nā mea fakamuamua fuafuagia:

Ke maua te kautū takitahi mō nā akoakoga, ko nā akoakoga iunivehite ma politeki e tatau ke:

Ko te Kautū Muamua: Ko nā Tino akoako i te lototonugalēmū – ko nā tino akoako ma o lātou kāiga ei te lototonugalēmū o te akoakoga

1 Fakamautinoa ko nā hikomaga o nā akoakoga o nā iuniveheti ma politeki e haegalēmū, fakataulia ma mafai ke tali atu.

Kautū Lua: Kavekehe nā pā puipui – ko nā āvanoa ma nā fakaikuga lelei mō nā akoakoga e tafapili mai ki te tino akoako takitahi

2 Ke malamalama ma tali atu ki nā manakoga ma nā fakamoemoega o nā tino akoako/ākonga.

3 Atiake ni alataki manino ma lagolagogia ke mafai ai nā tino akoako/ākonga ke maua ō lātou fakamoemoega.

4 Ke fai ni filifilia lauefa mo nā akoakoga ma ni fakatinoga molioko ke mafai ona maua te akoakoga mo te olaga kātoa.

Kautū Tolu: Ko nā fakaakoakoga ma nā takitakiga lelei – ko nā fakaakoakoga ma nā takitakiga lelei e maua ai te kehekehega mo nā tino akoako ma o lātou whānau

5 Inivehi ma tuku atu te fakatuatuaga ki te kaufaigāluega ma kaufakatahi ki nā manakoga o nā tino akoako/ākonga, tūlaga lelei o te galue mālohi, tino pule gāluega ma nā komiuniti.

6 Tukufakatahi te reo Māori ma te tikanga Māori i nā aho takitahi i te olaga o te nofoaga o te akoakoga.

7 Fakahoa nā fakaakoakoga ma nā akoakoga ke tali atu ai i te tūlaga fakateaganuku ma fakatetagata.

Kautū Fā: Ko nā akoakoga mō te lumanaki ma nā gāluega – ko nā akoakoga e tāua ki nā olaga o tagata Niuhila i nā aho nei ma i ō lātou olaga

8 Meki te lotonuga o te akoakoga ma te fakaakoakoga āgai ki te nofoaga o nā gāluega.

9 Toe māfaufau pe niā te fakaakoako ma akoako mō te tūlaga fehuifiaki o nā gāluega.

10 Fakahoa nā fakamatalaga ma nā takitakiga mo nā gāluega.

11 Fakamālohi TEO ma nā tino e pule i nā gāluega ke gālulue i te fakaleleiga o nā hikili o nā tino faigāluega eiei nei.

Kautū Lima: Tūlaga fataulia i te lalolagi ki nā akoakoga fakamua – ko nā akoakoga i Niuhila e talitonugia ma e tūmau

12 Amanakia ma fakatāua te tātou fakahinomaga uigakehe o te tātou atunuku.

13 Fakalelei te tūlaga o te haofaga o nā hukehukega ki te olafafia o Niuhila.

E fia kimātou iloa pe heā tō lagona

Ko kimātou na fehili atu kia te koe i te Talanoaga Akoakoga | Kōrero Mātauranga pe heā tō lagona e uiga ki nāmea e tatau ke fakamuamua mō te hihitemi akoakoga. Ko au fakamatalaga, fakatahi ai ma ni fakamaoniga e uiga pe vēhea te fakatinoga o te hihitemi, kua fakailoa te atiakega o nā mea e fakamuamua iēnei.

Ko kimātou nei e fofou ke hiaki ko tēia kua uma te fakamāina mai o nā lagona ma nā popolega o koe i te fuafuaga o nā mea fakamuamua mō te NELP ma te TES. Fakamolemole mātau ko kimātou e hē mafai ke fehokotaki i he kikilaga faka-te-māfaufau pe ko nā kautū mo te akoakoga.

Ko nā Fonotaga o te NELP ma te TES kua kāmata, ma kā tāpunia mō te TES i tua mai o Oketopa, ma ko te NELP i tua mai o Novema. E mafai koe ke tuku mai ni ūlagona fakaalia e kui mai i te iloiloga i luga i te laina, tukumaiga (submissions), fehokotakiga māhani (social media), fehokotakiga fakafehāgaki mata ki te mata.

Fehokotakiga i nā iloiloga

Ko nā iloiloga i luga o te laina (online surveys) mō nā fakamuamuaga i te NELP ma te TES e āvanoa mō koe ke fakatumu i kinei:

<https://conversation.education.govt.nz/conversations/shaping-a-stronger-education-system-for-all/>

Ko nā fakamatalaga i luga o nā tukuatuga (submissions)

Ko kimātou foki e talia nā tukuatuga (submissions) i nā mea fakamuamua, e mafai ke imeli ki te: NELP.TES@education.govt.nz

E fofou ki ni iētahi fakamatalaga?

Ko ni fehokotakiga ki ni iētahi fakamatalaga i te NELP

Ko nā fakamaoniga o ni fakamatala pukupuku e faufau ke logo te ata NELP o nā mea fakamuamua e maua i kinei: <https://conversation.education.govt.nz/conversations/national-education-and-learning-priorities/evidence-briefs/>

Faifakalelei ia tamaiti e vēia ni aulo, ko te fakamatalaga pukupuku o te 2018 e kikila ai ki nā māfutaga ma tamiti ma tupulaga talavou, e maua foki i kinei:

<https://conversation.education.govt.nz/conversations/national-education-and-learning-priorities/what-you-told-us/>

Ko ni fehokotakiga ki ni iētahi fakamatalaga i te TES

Hiaki nā kupega tafakilagi (website) mo nā līpoti o nā māfutaga, ko nā pepa mō nā talanoaga, ma nā fakamaoniga pukupuku iēnei: <https://conversation.education.govt.nz/conversations/tertiary-education-strategy/>

Fehili?

Kāfai e iei ni au fehili fakamolemole fehokotaki: NELP.TES@education.govt.nz

Kōrero

Mātauranga

Me kōrero tātou

Have your say about the future of education.

Join the conversation at conversation.education.govt.nz

#EdConvo

